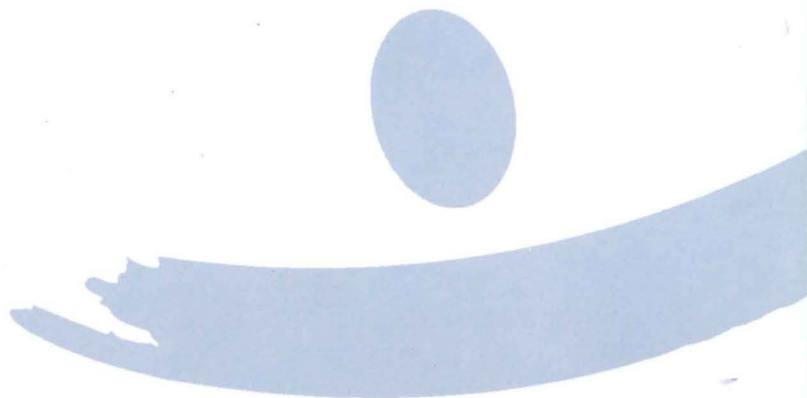

BASIS- PROGRAM

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

REFORMATORISCHE
POLITIEKE FEDERATIE

Inhoud

1. **Politiek in perspectief**
 - Christelijke politiek als roeping
 - Reformatorische cultuurvisie
 - Politiek in perspectief

2. **Kenmerken van onze tijd**
 - Wetenschappelijk-technische beheersing
 - Cultuurproblemen
 - Internationalisering
 - Arm en rijk in de wereld
 - Multi-culturele samenleving
 - Individualisering
 - Post-modernisme

3. **Samenleving, staat en overheid**
 - Onderscheiden ambten en verantwoordelijkheden
 - Huwelijk en gezin
 - De kerk
 - De staat
 - Kerk en staat
 - Staatsbestel
 - Het ambt van de overheid
 - Overheid en burgers

4. **Uitgangspunten van beleid**
 - A. Zorg voor de schepping*
 - De mens
 - Geneeskunde en gezondheidszorg
 - Schepping en scheppingsbeheer
 - Landbouw
 - Milieu en natuur
 - B. Binnenlands bestuur en rechtsorde*
 - Openbaar bestuur
 - Rechtsorde
 - Publieke ongerechtigheid bestrijden

- C. Onderwijs, welzijn en cultuur*
 - Onderwijs
 - Zorg voor de kwetsbaren
 - Cultuur
 - Subsidiepolitiek
- D. Financieel en sociaal-economisch beleid*
 - Belastingen en overheidsfinanciën
 - Sociaal-economisch beleid
- E. Buitenlands en veiligheidsbeleid*
 - Buitenlands beleid
 - Internationale samenwerking
 - Ontwikkelingssamenwerking
 - Vrede en veiligheid

Deze herziene tekst van het Basisprogram is door de Federatieraad van de RPF vastgesteld op 13 november 1993.

Grondslag RPF

De RPF aanvaardt als enige norm voor haar politieke denken en handelen het onfeilbare en gezaghebbende Woord van God zoals ten aanzien daarvan ook beleden wordt in de drie Formulieren van Enigheid. Zij wil zich daarbij laten leiden door de christelijke levensovertuiging zoals die in het reformatorisch grondmotief van schepping, zondeval en verlossing door Jezus Christus tot uitdrukking wordt gebracht. (art. 3 van de statuten)

Doel

De RPF stelt zich ten doel:

- a. politiek te bedrijven in overeenstemming met de normen die God ons heeft geopenbaard in de Bijbel;
- b. de politieke activiteiten van kiesverenigingen op de in artikel 3 van haar statuten genoemde grondslag te bundelen;
- c. te streven naar samenwerking met andere, niet aangesloten politieke groeperingen, die evenals de RPF een beleid voorstaan op basis van Gods Woord;
- d. contacten te zoeken met geestverwante politieke organisaties in het buitenland;
- e. de publieke ópinie en de kiezers te beïnvloeden met het oog op een politiek beleid overeenkomstig Gods Woord;
- f. politieke vorming van de leden van de kiesverenigingen door middel van studie, voorlichting, publicaties en conferenties.

(art. 4 van de statuten)

1. Politiek in perspectief

Christelijke politiek als roeping

De Reformatorische Politieke Federatie ziet het als haar roeping werkzaam te zijn en de strijd te voeren voor het behoud en de versterking van het beslag van Gods Woord op het openbare leven. Het gaat haar niet in de eerste plaats om de macht van het getal, maar om de kracht van het beginsel.

De RPF is de overtuiging toegedaan dat overheid en volk de roeping hebben te zoeken naar en gehoorzaam te zijn aan wat Gods Woord voor het staatkundige leven te zeggen heeft, 'opdat het ons welga'. Ook zijn politieke roeping dient de mens, als beelddrager Gods, in verantwoordelijkheid jegens de Schepper - 'coram Deo' - te vervullen. Deze roeping houdt onder meer in dat christenen gebruik maken van wettige mogelijkheden om actief deel te nemen in het openbaar bestuur, zoals o.a. ook Jozef (Genesis 41:37 e.v.), Daniël (Daniël 2:48, 6:2-3), Obadja (1 Koningen 18:3) en Nehemia deden. Dat brengt - zeker in een sterk geseculariseerde samenleving - strijd mee en zal niet altijd tot zichtbare resultaten leiden. Van de christen-politicus wordt niettemin in de eerste plaats gehoorzaamheid gevraagd aan de roeping van Godswege.

De christelijke politiek zoals de RPF die voorstaat, staat in het teken van de dienstbaarheid aan het Koninkrijk (pro Rege): het zoeken van de publieke gerechtigheid is Koninkrijkswerk! Trefwoorden van deze christelijke benadering van de politiek zijn rentmeesterschap en cultuuroverdracht, noties die gepaard gaan met het besef van vreemdelingschap.

De christen heeft bij dit alles weet van de doorwerking van de zonde en van de weerbarstigheid die daarvan het gevolg is. Dat stelt hem ook in de politiek voor vragen, maar bepaalt hem tevens bij de realiteit van het 'leven tussen de tijden'. Christelijke politiek krijgt gestalte in een samenleving en een cultuur die seculariseert, maar verkrijgt zin en betekenis vanuit het wenkend eeuwigheidsperspectief van het komende Koninkrijk Gods. Daardoor denkt een christen anders en doet hij de dingen anders, ook in de politiek. Niet (be)heersend, maar dienend en dankend; niet in eigen kracht, maar in afhankelijkheid. De gebrokenheid van de schepping kan niet door menselijke inspanningen worden geheeld. Het Koninkrijk van God wordt niet gevestigd door onze christelijk-politieke activiteiten! Dat laat onze roeping om de gerechtigheid van dat Koninkrijk te zoeken - en de ongerechtigheid te weerstaan - onaangetast, maar het betekent wel dat we ons werk als christenen in de politiek ontspannen mogen doen, om zo in

bescheidenheid aan die roeping gestalte te geven.

Reformatorische cultuurvisie

Christenen hebben de roeping om vanuit een actieve participatie de eigen tijd en de ontwikkeling van de cultuur profetisch te doorlichten. Wanneer de tijd waarin we leven onder de kritiek van een reformatorisch-christelijke levens- en wereldbeschouwing wordt gesteld, resulteert dat in een cultuurvisie, waarin ernaar gestreefd wordt de richting van de cultuurontwikkeling bij te stellen, zodat deze meer beantwoordt aan haar diepste bestemming: het zoeken van de eer van God. Dit streven zal vorm moeten krijgen vanuit het spanningsveld tussen vreemdelingschap enerzijds en gezamenlijke verantwoordelijkheid en verbondenheid met alle medemensen voor het beheer van de schepping anderzijds. Toegespitst op de politiek behoort de genoemde bijstelling te leiden tot het (opnieuw) centraal stellen van de norm van de publieke gerechtigheid.

In samenhang met een reformatorische staats- en maatschappijbeschouwing, waarvan de hoofdlijnen in het volgende hoofdstuk zullen worden aangegeven, vormt de reformatorische cultuurvisie een vruchtbare voedingsbodem voor zowel de centrale uitgangspunten als de concrete politieke stellingnames (in verkiezingsprogramma's) op de verschillende beleidsterreinen.

Politiek in perspectief

De wereld is een door God geschapen wereld en staat onder zijn Koningschap. Dit gegeven is van doorslaggevende betekenis voor de omgang met al het geschapene en voor het staan in de cultuur. De mens is geschapen als een religieus wezen; alle cultuurarbeid van de mens, dus ook beoefening van wetenschap en gebruik van techniek, hangt ten diepste altijd samen met een cultus, een eredienst. Als de cultuurarbeid niet samenhangt met de eredienst aan God, dan wel met de dienst aan een afgod. Het is daarom een appèl om in alle cultuurarbeid – inclusief de politiek – de liefdevolle eredienst aan God centraal te stellen.

De wereld is echter door de zonde aangetast. De geschiedenis van schepping tot voleinding staat in het teken van een geestelijke strijd. In zijn streven naar autonomie is de eigenmachtige mens, die van niemand afhankelijk wil zijn, met zijn in eigenmachtigheid opgebouwde cultuur aan de ondergang prijsgegeven, omdat er geen werkelijk leven los van de Schepper mogelijk is. De door God geboden verlossing in Jezus Christus biedt echter nieuw perspectief, voor de mens én voor de kosmos. De christelijke politiek mag hieraan een zinvol perspectief ontleenen bij het vervullen van haar roeping om in haar cultuurarbeid God te dienen en de gerechtigheid van zijn

Koninkrijk te zoeken op het publieke terrein. Het dienen en eren van God behoort het concentratiepunt van alle cultuuractiviteiten te zijn, dus ook van de politiek. Daarbij wordt een spanning ervaren tussen het ideaal en de politieke en culturele werkelijkheid. In de ontwikkeling van de hedendaagse cultuur is een toespitsing waar te nemen van het streven naar autonomie van de mens, waarbij de eer van God en de heilzame orde van de bijbelse gerechtigheid aan de kant worden geschoven. Voorbeelden hiervan zijn individualisme, materialisme, secularisatie en de overspannen verwachtingen die velen hebben van de wetenschappelijk-technische beheersing voor de oplossing van problemen.

2. Kenmerken van onze tijd

Wetenschappelijk-technische beheersing

Hoofdtrend van de cultuurontwikkeling in onze tijd is de wetenschappelijk-technische beheersing. Aan de ontwikkeling van wetenschap en techniek heeft onze cultuur in materiële zin veel te danken. Maar de cultuurontwikkeling is onder leiding komen te staan van de pretentie van menselijke eigenmachtigheid. De hedendaagse wetenschapsbeoefening en ontwikkeling en gebruik van techniek zijn veelal losgemaakt van de dienst aan de levende God. Als gevolg hiervan is de wetenschappelijk-technische beheersing verabsoluteerd: de wensen en verlangens van de mens zijn de maat geworden voor de cultuurontwikkeling. Deze egocentriciteit – ook wel het anthropocentrisme genoemd – heeft het theocentrische karakter van de cultuur meer en meer verdrongen: de mens is losgeraakt van God. Als gevolg hiervan is onze cultuur een normloze, een wetteloze cultuur aan het worden. Dat proces is zelfs in allerlei wetten – al dan niet formeel – gelegaliseerd (wetgeving inzake abortus-provocatus, euthanasie en de zedelijkheid). Dat is het onrecht in de rechtsstaat. Tegen dat onrecht moet voortdurend worden gewaarschuwd: de gewetens van burgers en politici mogen niet met rust worden gelaten! Met overtuiging dienen christenen in de maatschappij, dus ook de christelijke politiek, 'zonde' en 'kwaad' te noemen wat dat overeenkomstig Gods Woord is. Datzelfde Woord geeft ook het perspectief voor een goede cultuur- en maatschappij-ontwikkeling. Elke concrete mogelijkheid om daarvan iets te realiseren moet worden aangegrepen.

Cultuurproblemen

De ongenormeerde wetenschappelijk-technische ontwikkeling heeft inmiddels een stempel gezet op vele cultuursectoren, zoals de industrie, de landbouw, het onderwijs, de volksgezondheid, en zeker ook de politiek. Enerzijds heeft deze ontwikkeling, voortgekomen uit de materialistische geest van de moderne mens, het materialisme als levens- en wereldbeschouwing versterkt en in de cultuur verbreed. Anderzijds is dezelfde ontwikkeling vanwege de ethische onverschilligheid en grenzeloosheid de oorzaak van vele cultuurproblemen.

Tot die cultuurproblemen horen de doorgeschoten wetenschappelijk-technische beheersing in allerlei sectoren en de daarmee verschaalde inhoud van het onderwijs op allerlei niveaus. Gevolgen van deze vertechnisering van de cultuur zijn voorts o.a. de milieuvervuiling en de ontwrichting van de natuur,

de reductie van arbeid tot slechts produktieve of technische arbeid, de structurele werkloosheid, de onbeheersbaarheid van de wetenschappelijk-technische ontwikkeling in industrie, landbouw en gezondheidszorg, de ongeremde ontwikkeling van biotechnologie en genetische manipulatie, de verenging van de politiek tot slechts welvaartspolitiek. Indien de huidige trend van onze opgezweepte technologische cultuur wordt voortgezet, is te verwachten dat het opraken van grondstoffen en de vervuiling van het milieu dramatische, om niet te zeggen apocalyptische, vormen zullen aannemen, waarvan als eersten de armen, maar uiteindelijk armen en rijken de dupe zullen worden.

De geschetste ontwikkeling leidt tot vervreemding van het wezen van de werkelijkheid als schepping van God, het verlies aan wijsheid en aan verantwoordelijkheidsbesef en dus aan rentmeesterschap. Een centrale opdracht voor de christelijke politiek is dan ook om vanuit het oogpunt van de bescherming van Gods schepping en dat van de sociale gerechtigheid de opgezweepte technologische cultuur om te buigen in een meer stabiele ontwikkeling. Dit moet dan vervolgens op tal van terreinen worden uitgewerkt. Zo behoort het in het onderwijs op alle niveaus te gaan om het groeien in wijsheid en inzicht, in plaats van om geïsoleerde kennisverwerving. Voor een materialistische economie dient het perspectief van de rentmeestereconomie in de plaats te komen. Op het terrein van de arbeid zal aan de overwaardering van betaalde, produktieve arbeid en arbeidsproductiviteit een halt moeten worden toegeroepen en zullen andere, voor de samenleving onmisbare vormen van arbeid (verzorgende, opvoedende) juist hoger moeten worden gewaardeerd. In de landbouw gaat het niet alleen maar om oogsten – want dat loopt uit op roofbouw –, maar dient ook het hoeden en verzorgen aan de orde te komen. In de gezondheidszorg gaat het naast genezen ook om meelijden, verzorgen, betonen van barmhartigheid. De welvaartspolitiek dient vervangen te worden door een integrale gerechtigheidspolitiek.

Internationalisering

Het Koninkrijk van God, waarvan de gerechtigheid de juiste richting wijst temidden van veel ongerechtigheid, is (en zal zijn) wereldomspannend. In dat licht wordt onze aandacht getrokken door het feit dat nu reeds een wereldomspannende cultuur aan het ontstaan is. Internationalisering en zelfs globalisering zijn belangrijke trefwoorden in onze hedendaagse cultuur en het volkerenleven. Veel hedendaagse problemen hebben een mondiaal karakter, zoals bijvoorbeeld milieuvervuiling, vraagstukken van vrede en veiligheid, welvaartsverdeling en het migratievraagstuk. Daar komt in onze

tijd nog bij het streven naar één wereldgodsdienst, waarin alle bestaande religies worden opgenomen en waarin zelfs de grenzen tussen mens en kosmos vervagen (New Age).

In schrille tegenstelling tot het wereldomspannende Rijk van God evenwel staat dat de richting van deze wereldcultuur bepaald wordt door menselijke macht en vooral de wetenschappelijk-technische macht. Dat veroorzaakt vele problemen en ontwrichtingen. De gerechtigheidspolitiek wijst een andere weg en zal daarom ook voor de problemen oplossingen zoeken die aan de eis van de publieke gerechtigheid beantwoorden. Dat brengt spanningen en strijd met zich mee, o.a. doordat onze (wereld)maatschappij multireligieus is. Het christelijk geloof is vanwege Gods openbaring exclusief en universeel: het Rijk van God overschrijdt nationale, raciale en culturele grenzen en is in de diepste betekenis van het woord wereldomspannend. Het grote probleem zit in het religieus en ethisch pluralisme. Daarmee omgaan in de nationale en internationale politiek zal de nodige spanningen oproepen. Toch zal in internationaal verband voortdurend de mogelijkheid van de publieke gerechtigheidspolitiek dienen te worden gezocht. Omdat dit de weg met echte toekomst is, mag er zegen op worden verwacht.

Arm en rijk in de wereld

De opgezweepte technologische cultuur heeft veel materiële welvaart gebracht, hetgeen op zichzelf positief gewaardeerd kan worden. Echter, deze welvaart heeft in onze cultuur tot materialisme en een ongebreidelde consumptiedrift geleid en – op wereldschaal – tot verarming van de landen die aan die welvaart geen deel (kunnen) hebben. Deze nog altijd groeiende kloof tussen arm en rijk in de wereld, met o.a. als gevolg een voortdurende stroom van 'economische vluchtelingen' naar het rijke westen, moet vanuit christelijk-politieke optiek worden geduid als mondiale *ongerechtigheid*. In de internationale verhoudingen behoort niet de materiële welvaart de toon aan te geven, maar behoort juist de norm van de publieke gerechtigheid gestalte te krijgen. Dan kunnen de nationale en internationale problemen in een breder perspectief worden aangepakt en teruggedrongen. Dan ook kan worden voorkomen dat er een technologisch en materialistisch op zichzelf gericht Europa ontstaat, met alle daarbij behorende kwalen en schadelijke gevolgen voor bijv. de derde-wereld-landen.

Multi-culturele samenleving

Nationale problemen zijn wereldproblemen en omgekeerd. Tezamen met andere migratiestromen van vreemdelingen (gastarbeiders, vluchtelingen, asielzoekers) heeft het verschijnsel van de economische vluchtelingen ertoe

geleid dat het rijke westen het aanzien heeft gekregen van een multi-culturele samenleving. Binnen onze nationale grenzen en onze eigen Nederlandse cultuur treffen we steeds meer minderheidsculturen aan en ontmoeten we steeds meer vreemdelingen, in al hun religieuze en culturele verscheidenheid. Mensen geschapen naar het beeld van God. Die erkenning geeft het begin aan voor het zoeken van politieke oplossingen voor de problemen die inherent blijken te zijn aan de multi-culturele samenleving (huisvesting, onderwijs, arbeidsparticipatie).

Beseft moet worden dat de huidige grootscheepse migratiestromen en volksverhuizingen een geheel nieuwe maatschappelijke realiteit vormen. Sinds de geschiedenis van de torenbouw van Babel (Genesis 11) is er immers de verscheidenheid van volken en natiën, met elk een eigen plaats op deze aarde. Noodsituaties (hongersnood, vervolging, oorlog, natuurrampen) kunnen mensen individueel of als bevolkingsgroep nopen elders ter wereld een – tijdelijke – woonplaats te zoeken. De inspanningen van het 'gastland' zullen dan ook eerst en vooral gericht moeten zijn op verbetering van de economische en politieke situatie in de landen van herkomst, zodat terugkeer naar het eigen land redelijkerwijs mogelijk wordt. Voor die vreemdelingen voor wie de mogelijkheden daartoe (nog) ontbreken, zal integratie in de Nederlandse samenleving het perspectief moeten zijn. Daarbij is de overheid op grond van de grondwettelijk gewaarborgde vrijheid van godsdienst gehouden om – binnen de kaders van de Nederlandse rechtsorde – ruimte te bieden voor de instandhouding van de eigen cultuur, met inbegrip van het belijden en beleven van een religie.

Individualisering

Het proces van individualisering in onze maatschappij – voortkomend uit de secularisatie die mensen van God en elkaar vervreemdt – is mogelijk bij de gratie van de opgezweepte materiële welvaart. Indien de wetenschappelijk-technische beheersing bijbels genormeerd wordt en er daardoor ook grenzen aan de welvaart (sgroei) worden gesteld, zal het individualiseringsproces – gericht op economische zelfstandigheid van ieder individu – worden teruggedrongen. Bevordering van de gemeenschapszin en in het bijzonder versterking van de positie van huwelijk en gezin kunnen bijdragen aan het voorkómen van vervreemding, eenzaamheid en isolatie en de daarmee verbonden gevolgen zoals allerlei verslavingen en toenemende onveiligheid en criminaliteit.

Zowel nationaal als internationaal moet worden gewerkt aan het herstel en de versterking van de gezonde grondslagen van de menselijke samenleving. Hiertoe dienen de onderscheiden ambten en verantwoordelijkheden in de

maatschappelijke verbanden te worden erkend en gehonoreerd.

Post-modernisme

Onder invloed van toonaangevende filosofen spreken in onze tijd velen van het einde van de 'grote verhalen', de leidende ideologieën die de mensen houvast boden en een uitweg leken te wijzen uit de cultuurproblemen. Als gevolg hiervan is het geloof in de maakbaarheid van de samenleving voorbij: wetenschap, techniek en organisatie blijken uiteindelijk niet bij machte ons te helpen. Het in brede kring doorbreken van dit besef heeft geleid tot een nieuw, kwalitatief ander tijdperk: het post-modernisme. Deze fase in de cultuurontwikkeling wordt gekenmerkt door de sociale fragmentarisering van het bestaan, de belangstelling voor discontinuïteit in de geschiedenis en de vervaging van de lijn tussen fictie en werkelijkheid, waardoor de twijfel toeslaat en het geloof van de Verlichting wordt losgelaten.

Kortom: de wereld is van haar geseculariseerde (vooruitgangs)geloof afgefallen. De behoefte aan zingeving is evenwel gebleven. Het ontstane gat dreigt nu gevuld te gaan worden met wat genoemd kan worden 'de religie van de mens', waarin iedere vorm van geloof en ideologie wordt gewantrouwd en egoïsme, materialisme en genotzucht zin aan het leven moeten geven. Maar ook de religieuze benadering van 'de Nieuwe Tijd', tot uiting komend in een veelheid aan 'New Age'-bewegingen, wil een alternatief bieden. Deze syncretistische beweging, waarin de nadruk ligt op het zoeken naar harmonie en eenheid, heeft op eigen wijze christelijke elementen in zich opgenomen en heeft daarmee een brede ingang gevonden bij de post-moderne, post-christelijke mens.

In de politiek vertaalt deze ontwikkeling zich in een vervaging van de oude, ideologisch bepaalde tegenstellingen tussen de christelijke, liberale en socialistische stromingen. Een nieuwe politieke stroming, als politieke pendant van de post-modernistische levens- en cultuurhouding, heeft zich nog niet als zodanig aangediend, maar zal vermoedelijk niet lang op zich laten wachten. In deze tijd van ontideologisering heeft de christelijke politiek een grote verantwoordelijkheid het eigen geluid van de bijbelgetrouwe politiek in alle duidelijkheid te laten horen.

3. Samenleving, staat en overheid

Onderscheiden ambten en verantwoordelijkheden

De RPF gaat in haar politiek uit van een maatschappijvisie waarin sprake is van een verscheidenheid van verbanden die, in onderworpenheid aan het gezaghebbende Woord van God en de roeping tot dienstbaarheid aan Zijn Koninkrijk, elk eigen, oorspronkelijke taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden hebben. Dit wordt tot uitdrukking gebracht in de gedachte van de onderscheiden ambten en verantwoordelijkheden. In de ambten (waarvan in de Bijbel de instelling en het normatieve kader wordt genoemd: huwelijk en gezin, kerk, staat) worden mensen met een rechtstreekse roeping van Godswegen bekleed. De verantwoordelijkheden hebben betrekking op levensverbanden die door de mens in een zekere vrijheid worden ingesteld met het oog op de uitoefening van zijn opdracht tot beheer en ontplooiing van de schepping.

In de gedachte van de onderscheiden ambten en verantwoordelijkheden ligt besloten de notie van de wederzijdse betrokkenheid en verwevenheid tussen de verbanden, alsmede die van de onderlinge ondersteuning in de taakuitoefening. Tegelijkertijd wil ermee gezegd zijn dat er tussen de verschillende verbanden grenzen bestaan die in acht dienen te worden genomen.

Huwelijk en gezin

Het huwelijk als unieke van God gegeven instelling voor het samenleven van man en vrouw en het daaruit voortkomende gezinsverband vormen de pijlers van de samenleving (Genesis 2:24, Mattheüs 19:4-6, Efeziërs 5:22-33). Binnen deze natuurlijke levensverbanden vindt in eerste instantie de opvoeding, verzorging en vorming van kinderen plaats. Daarbij gaat het ook om de overdracht van voor de samenleving als geheel fundamentele normen en waarden. Huwelijk en gezin dienen dan ook voor de overheid, als dienares van God, uitgangspunt voor wetgeving en beleid te zijn, met uitsluiting van andere samenlevingsvormen. De overheid heeft een bijzondere taak in de bescherming van het huwelijk, dat als publieke verbintenis voor het leven ten overstaan van haar gesloten wordt. Ontwikkelingen die een bedreiging voor huwelijk en gezin vormen moeten – in het belang van een gezonde samenleving – dan ook met kracht worden tegengegaan.

Van gelijkstelling van andere samenlevingsvormen met het huwelijk of zelfs bevoordeling van niet-huwelijkse samenlevingsvormen kan in dit licht geen sprake zijn.

De kerk

De RPF erkent ten volle de eigen roeping van 'de kerk' (in de betekenis van de gemeente van Christus in de verscheidenheid van kerkgenootschappen en christelijke gemeenten) om het Woord van God in zijn betekenis voor heel het leven en als een boodschap voor heel de wereld te verkondigen. In de geloofsgemeenschap van Christus' gemeente worden de gelovigen toegerust om hun taken in de samenleving te vervullen. Het is op grond van dit specifieke ambt – waartoe ook behoort de roeping om voor de overheid te bidden – dat de RPF bijzondere waarde hecht aan het van overheidswege onderhouden van contacten met de kerken en christelijke gemeenten. De kerken zijn geroepen om profetisch te spreken in de richting van de overheid wanneer de ontwikkelingen in de publieke samenleving duidelijk in strijd zijn met het Woord van God.

De overheid dient in het beleid het ambt van de kerk te honoreren, de kerken te behandelen als van eigen rechte. Zij onthoudt zich niet alleen van inbreuken op de eigen verantwoordelijkheidssfeer van de kerk, maar verleent de kerk tevens de nodige bescherming, in het bijzonder met het oog op de uitoefening van de eredienst, de vrijheid van belijden en de vrije verkondiging van het Evangelie. Tot deze bescherming wordt in ieder geval gerekend het bevorderen van de zondagsrust zoveel als in haar vermogen ligt.

De staat

De staat is een publieke rechtsgemeenschap van overheid en burgers op een begrensd grondgebied, die naar haar aard moet worden getypeerd als een rechtsstaat. Dit rechtskarakter kan vanuit de dimensies van resp. de burgers en het publieke domein nader tot uitdrukking worden gebracht door te spreken van een sociale, of zelfs een ecologisch-sociale rechtsstaat.

Kerk en staat

In het licht van de vrijheid van godsdienst behoort de overheid de verschillende kerken en levensbeschouwelijke genootschappen op gelijke voet te behandelen: het zwaard is haar niet gegeven om in geestelijke zaken als scheidsrechter op te treden. Het uitgangspunt van de onderscheiden ambten van kerk en staat brengt mee dat de overheid enerzijds gehouden is de realisering van de godsdienstvrijheid mogelijk te maken, maar anderzijds terughoudendheid in acht zal moeten nemen ten aanzien van wat ter invulling van die vrijheid binnen de (kerk)genootschappen plaats vindt. Binnen deze kaders dient in geval van vraagstukken waarbij kerk en staat elkaar direct raken (bijv. geestelijke verzorging, kerkelijke opleidingen,

vergunningverlening voor de bouw van gebedshuizen, etc.) zorgvuldig te worden onderscheiden tussen de verschillende verantwoordelijkheden en de daaruit voortvloeiende taken. Daar waar vanwege de overheid bijzondere verplichtingen aan burgers worden opgelegd (militaire dienstplicht), is zij gehouden ervoor te zorgen dat geestelijke verzorging vanwege de kerken en geestelijke genootschappen gegeven kan worden. Voorzover er in de praktijk sprake is van (financiële) betrokkenheid van de overheid bij activiteiten vanwege de kerken en geestelijke genootschappen, bijv. kerkelijke opleidingen, is dit geen rechtvaardigingsgrond voor inhoudelijke bemoeienis met die activiteiten.

Staatsbestel

Het constitutionele koningschap, in de Staat der Nederlanden opgedragen aan het Huis van Oranje, is de vrucht van de geschiedenis en de leiding van God daarin. Daarom is het terecht in onze Grondwet vastgesteld en bevestigd. De RPF verwerpt daarom elke staatsrechtelijke hervorming die beoogt het functioneren van de constitutionele monarchie te beperken of deze staatsvorm af te schaffen.

De parlementaire democratie op basis van de evenredige vertegenwoordiging geldt in deze bedeling als de aangewezen regeringsvorm. De regering – ministers en staatssecretarissen – bestuurt het land bij de gratie Gods en in getrouwe gehoorzaamheid aan Zijn Wet. Zij eerbiedigt de Grondwet, handhaaft de nationale wetgeving, verdedigt de nationale soevereiniteit, de zelfstandige gezagsuitoefening en de belangen van de natie, en oefent haar taak uit met inachtneming van wettelijke bevoegdheden van de lagere overheidsorganen.

De eerste en belangrijkste taak van de volksvertegenwoordiging is het controleren van de regering: zij heeft de plicht nauwkeurig toe te zien op een goede taakvervulling en -uitvoering door de regering. Daarnaast heeft zij ook een taak als medewetgever. In het licht van de benodigde zorgvuldigheid van wetgeving en de mogelijkheid tot heroverweging is het huidige tweekamerstelsel onontbeerlijk.

De rechterlijke macht dient haar toetsende en rechtbestellende taak in onafhankelijkheid te kunnen verrichten. Haar mogelijkheden tot het vormen van nieuw recht (bijv. bij leemten in de wetgeving) worden erkend, met dien verstande dat in parlementair-democratische rechtsstaat het primaat terzake bij de wetgever ligt.

Het ambt van de overheid

De overheid staat in dienst van God en ontleent haar gezag aan Hem. Dit

uitgangspunt behoort in de Grondwet tot uitdrukking te worden gebracht. Het is de roeping van de overheid om voor haar onderdanen ('u ten goede') een integrale gerechtigheidspolitiek te voeren: in het dienen en bevorderen van de publieke gerechtigheid ligt de vervulling van haar van God gègeven ambt.

Kernpunten van de publieke gerechtigheid zijn gelegen in de volgende noties:

- a. het zijn van een schild voor de zwakken;
- b. het bevorderen van recht en gerechtigheid en derhalve het bestrijden van onrecht en ongerechtigheid;
- c. het ontwikkelen van 'infrastructuur' (waaronder bijv. de klassieke grondrechten), opdat andere verbanden zich naar hun eigen aard kunnen ontwikkelen en zo tot hun recht kunnen komen;
- d. het zonodig (tijdelijk) waarnemen van taken van andere maatschappelijke verbanden, wanneer de infrastructuur onvoldoende blijkt.

In haar ambtsvervulling kan de overheid niet neutraal zijn, maar dient zij zich gebonden te weten aan de normen die voor het publieke leven zijn gegeven in het Woord van God, in Wiens dienst zij immers staat ('theocratische gezindheid'). Zij heeft tot taak naar vermogen zorg te dragen voor het naleven van Gods Wet en de erkenning van Zijn Naam en eer in het openbare leven.

De overheid heeft ter beteugeling van het kwaad en ter handhaving van de openbare orde, met uitsluiting van anderen, de zwaardmacht in handen gekregen: defensie, politie en justitie. In het licht van de bijbelse gegevens (o.a. Genesis 9:6, Romeinen 13:4) moet – in tegenstelling tot wat in art. 114 van de Grondwet is bepaald – worden vastgesteld dat deze zwaardmacht ook behelst de principiële legitimatie tot het opleggen en tenuitvoerbrengen van de doodstraf als uiterste strafnorm voor overtuigend en onomstotelijk bewezen zware levensdelicten. De wenselijkheid van eventuele herinvoering van de doodstraf (nl. door opneming in het Wetboek van Strafrecht) dient in voorkomende gevallen beoordeeld te worden met inachtneming van het hiervoor gegeven bijbelse uitgangspunt en tegen de achtergrond van de actuele politieke situatie.

Overheid en burgers

De overheid neemt in haar handelen de grenzen van haar bevoegdheden in acht en respecteert de zelfstandigheid en de eigen verantwoordelijkheids-sfeer van andere maatschappelijke verbanden en de persoonlijke verantwoordelijkheid van de burgers. Het behoort tot haar taak in wetgeving en beleid de onderscheiden samenlevingsverbanden te beschermen en zodanige publie-

ke voorwaarden te scheppen dat deze verbanden hun specifieke, van God gegeven roeping kunnen vervullen. Zij handhaaft daartoe de grondrechten en vrijheden - waartussen geen onderlinge rangorde bestaat - en draagt met name zorg voor het waarborgen van de geestelijke vrijheid van de burgers. Bij de uitwerking van de sociale grondrechten wordt gewaakt tegen inbreuken op de eigen verantwoordelijkheden van de burgers en de maatschappelijke verbanden.

4. Uitgangspunten voor beleid

A. Zorg voor de schepping

De mens

Naar christelijke overtuiging is het leven van ieder mens, evenals de wereld waarin we leven, ten diepste schepping van God. Hij is en blijft dan ook de Eigenaar. Bij de schepping van de mens, gebruikte de Heere God aarde (Gen. 2:7). Dit betekent dat de mens wezenlijk behoort tot de zichtbare wereld. Hij is met de levende en de niet levende natuur ten nauwste verbonden. De lichamelijke behoort dan ook wezenlijk tot het menselijke bestaan en vormt niet slechts een instrument van de geest, de ziel of de ratio. Tegelijkertijd heeft iedere mens, omdat hij is geschapen naar het beeld van God, een geheel eigen unieke waardigheid en verantwoordelijkheid. Hij is in heel zijn leven en in zijn omgang met de schepping geroepen tot liefdevolle eredienst aan God. Daarin ligt ook zijn eeuwige bestemming. Zoals God al het geschapene wil regeren door de macht van de liefde, zo is ook de mens geroepen de aarde te beheren door de macht van de liefde. Hieruit vloeit voort dat het leven van iedere mens een gave en een opdracht vormt van God de Schepper. Daar mag de mens niet willekeurig over beschikken (zoals bijv. gebeurt bij abortus-provocatus en euthanasie), maar het moet beschermd en verzorgd worden. Uitgangspunt van het medisch handelen rond levensbegin en levenseinde dient een medische indicatie (in strikte zin) te zijn. De waarde van de mens ligt niet in zijn kwaliteiten of capaciteiten, maar wordt bepaald door de waardigheid die God de mens toekent krachtens zijn schepping en eeuwige bestemming. Daarom keert de christelijke politiek zich ook tegen de uitbuiting van medemensen en tegen allerlei vormen van verslaving.

Geneeskunde en gezondheidszorg

Door de zonde is verstoring en aantasting van het leven Gods goede schepping ingekomen, o.a. in de vorm van ziekte, handicap, lijden en dood. Jezus Christus heeft door zijn menswording en zijn verlossend werk getoond de mens ook in zijn lichamelijke bestaan volledig serieus te nemen. Als teken en garantie van het volkomen herstel bij zijn wederkomst, genas Hij zieken en verzorgde Hij mensen ook met betrekking tot hun lichamelijke behoeften. In een christelijke, reformatorische politiek worden gezondheidszorg en geneeskunde dan ook gezien in het licht van de christelijke barmhartigheid en van het komende Koninkrijk, waarin geen ziekte en dood

meer zijn zal.

Het overheidsbeleid op dit terrein dient in de eerste plaats gericht te zijn op bevordering van de eigen verantwoordelijkheid van de burger voor de eigen gezondheid en die van degenen die aan zijn zorgen zijn toevertrouwd. De overheid dient er van haar kant op toe te zien dat er een kwalitatief goede gezondheidszorg is, die voor wat essentiële voorzieningen betreft voor iedereen toegankelijk is.

Deze overheidstaak berust op het gegeven dat de gezondheidszorg van grote betekenis kan zijn voor het leven van mensen, en op de overtuiging dat alle mensen een unieke en gelijke waardigheid bezitten.

Medisch-technische mogelijkheden van behandeling mogen in eerste instantie gezien worden in de context van dienstbaarheid aan herstel van verstoringen en verlichting van lijden. Wel dient de geneeskunde de ordeningen van God voor het menselijke leven, die in de schepping gegeven en in zijn Woord geopenbaard zijn, in acht te nemen. De overmatige waardering van gezondheid, waarbij dit begrip steeds verder wordt opgerekt, en de overspannen verwachtingen die velen hebben van geneeskunde en gezondheidszorg ten aanzien van de oplossing van gezondheidsproblemen, leiden er echter gemakkelijk toe dat door God gestelde ordeningen worden aangetast en grenzen worden overschreden. Deze ontwikkelingen bergen tevens het gevaar in zich dat mensen die ongeneeslijk ziek of gehandicapt zijn verwaarloosd gaan worden, of dat hun zelfs het recht op leven wordt ontzegd. Anderzijds dienen vanuit de erkenning van de kwetsbaarheid en de vergankelijkheid van het leven van de mens een medisch behandel-fanatisme en het rekken van een reeds ingezet onomkeerbaar stervensproces te worden afgewezen.

In de medische en biomedische wetenschappen en technieken zal het ook niet moeten gaan om transformatie of reconstructie van het menselijke leven (bijv. met behulp van genetische modificatie). Een zeer belangrijk scheidingsgegeven in dit verband is de verwevenheid tussen huwelijk, seksualiteit, voortplanting en ouderschap. Deze vier zaken mogen niet willekeurig van elkaar worden losgemaakt. De overheid dient in het algemeen erop toe te zien dat het medische handelen plaats vindt binnen door de overheid gestelde rechtskaders en in de praktijk ook ethisch getoetst wordt door daartoe geëigende instanties.

Schepping en scheppingsbeheer

Evenmin als het de mens is toegestaan op een eigenmachtige wijze om te gaan met het menselijke leven mag hij dit doen met de natuur. Omdat God Schepper en Heer is van de schepselen, hebben deze een eigen waarde die

niet slechts kan worden afgeleid van hun nut voor de mens. Zeker, de natuur is niet sacraal. Het geschapene mag gebruikt worden door de mens om in zijn levensonderhoud te voorzien en de natuur mag bewerkt worden om haar mogelijkheden tot ontwikkeling te brengen, om de schepselen en heel de schepping tot hun recht te laten komen, tot eer van de Schepper. Daarbij dient de mens Gods normen en ordeningen in acht te nemen. Weliswaar is de natuur de wegens de zonde geschonden en verstoorde schepping. Uit de natuur kunnen dan ook niet zonder meer morele normen en scheppingsordeningen worden afgelezen. Anderzijds kan bestudering van de natuur bij het licht van Gods Woord leiden tot kennis en inzicht in mogelijkheden van een goed gebruik van de schepping (vgl. Jes. 28:23-29). Menselijke kennis, ervaring en vaardigheden zoals die zich o.a. manifesteren in vormen van wetenschap en techniek, vinden hierin hun maatstaf. Het feit dat in de hedendaagse wetenschapsbeoefening, die veelal is losgemaakt van de dienst aan God, vaak het zicht op de ordeningen van God ontbreekt en de natuur wordt gezien als grondstof voor de reconstructie van een wereld naar menselijke maat, vormt – zoals in hoofdstuk 2 kort is aangeduid – de centrale achtergrond van allerlei ontsporingen en ontwrichtingen in onze cultuur.

Landbouw

In landbouw en visserij behoort meer aandacht te komen voor erkenning van het dier als schepsel van God met een eigen waarde. Dat houdt onder meer in dat het dier niet louter als biologisch materiaal of als slechts een productiefactor mag worden gezien en gebruikt. Dit moet consequenties hebben, eventueel wettelijk vastgelegd, voor de omgang met dieren bij wetenschappelijk onderzoek en in de agrarische sector.

Uit de natuur zijn niet zonder meer normen af te leiden. De natuur als schepping Gods blijft voor ons een geheim, maar is – anderzijds – niet een ongeordend en willekeurig geheel van bouwstenen. Alvorens in de natuur in te grijpen, dient de mens daarom de betekenis van ordeningen en samenhangen in die natuur te onderzoeken en tot op zekere hoogte te verstaan, om althans enigermate de consequenties van zijn handelingen te kunnen overzien. Ingrijpen in de natuur dient des te behoedzamer en met uitgebreider kennis van mogelijke gevolgen te geschieden, naarmate de betreffende handelingen meer en dieper ingrijpen in bestaande structuren of organismen en naarmate het hoger ontwikkelde organismen betreft. In onze huidige culturele situatie dient het vermijden van blijvende schade in de natuur als gevolg van menselijk ingrijpen zwaarder te wegen dan het bereiken van mogelijke nuttige resultaten. Ten aanzien van het tot stand brengen en het

gebruik van genetische veranderingen bij micro-organismen en planten dient daarom grote terughoudendheid te worden betracht. Patentering van genetisch veranderde organismen dient te worden afgewezen. In het algemeen behoort de overheid te bevorderen dat beoefening van wetenschap en techniek ook in de agrarische sector op een in elk opzicht verantwoorde wijze plaats vindt: naast het gebruiken moet ook het bewaren een plaats krijgen; naast het oogsten ook het hoeden en verzorgen.

Natuur en milieu

Ook het omgaan met en het gebruik maken van de natuur en van natuurlijke hulpbronnen dienen door de overheid genormeerd te worden en daarbij moet de eigen verantwoordelijkheid van de burgers worden bevorderd. Verantwoord gebruik en verantwoord beheer dienen hand in hand te gaan, hetgeen ook inhoudt dat rekening wordt gehouden met de gevolgen van ons ingrijpen op de korte en de lange termijn. Gesteld moet worden dat de natuurverwoesting en het uitsterven van vele plante- en diersoorten ten gevolge van het optreden van de mens een ernstige aantasting van de eer van de Schepper vormen. Hierdoor staat de mensheid als geheel en ieder mens persoonlijk schuldig tegenover God.

Vanuit christelijk-politiek gezichtspunt dient het overheidsbeleid dan ook evenzeer getoetst te worden op gevolgen voor het milieu als op sociaal-economische consequenties. Niet voor niets is hiervoor gesproken van een 'ecologisch-sociale rechtsstaat'. Ten behoeve van een kwalitatieve verbetering van het natuurlijke leefmilieu zullen offers nodig zijn met betrekking tot een kwantitatieve economische groei. De milieuproblematiek is veelomvattend en zeer ingrijpend. Hierbij staat menselijkerwijze gesproken het bestaan van de mensheid op het spel, nog afgezien van de gevolgen voor vele plante- en diersoorten en voor natuurgebieden. Een verbetering van de situatie met betrekking tot de milieuproblematiek kan niet verwacht worden van alleen technische maatregelen. Een mentaliteitsverandering is noodzakelijk. Het beleid van de overheid zal dan ook niet alleen gericht moeten zijn op het beperken van schade aan het milieu, maar ook op het bevorderen van een mentaliteitsverandering bij de bevolking.

De overheid dient op het gebied van natuurbeheer zoveel mogelijk waardevolle natuurgebieden en landschappen te beschermen. Natuur- en cultuurhistorische waarden dienen te worden gerespecteerd. Meer en meer dienen natuurbeheer en landbouw op elkaar te worden afgestemd, ook als dit financiële offers vraagt.

De eigen taak in het beheer en de bescherming van de natuurlijke basis van het leven impliceert voor de overheid een stimulerende, corrigerende en

aanvullende taak op bijv. het terrein van de ruimtelijke ordening. Algemeen uitgangspunt daarbij is dat Nederland in ruimtelijke zin 'vol' is, zodat grote terughoudendheid dient te worden betracht ten aanzien van nieuwe grootschalige infrastructurele werken, met name waar deze een groot beslag leggen op de beschikbare grond.

Energie en grondstoffen

Het rentmeesterschap brengt mee dat zuinig en verantwoord behoort te worden omgesprongen met de beschikbare energiebronnen en grondstoffen. Het is in dit licht van groot belang dat er een beleid wordt ontwikkeld waarin ontwikkeling en toepassing van milieuvriendelijke energiebronnen worden bevorderd en het energieverbruik zoveel mogelijk wordt teruggedrongen. Voorts zal het beleid erop gericht moeten zijn uitputting van grondstoffen te voorkomen, bijvoorbeeld door - waar mogelijk - onderzoek naar vervangende grondstoffen te bevorderen.

B. Binnenlands bestuur en rechtsorde

Openbaar bestuur

Publieke gerechtigheid vereist een krachtig en helder landsbestuur. Belangrijk uitgangspunt daarvoor is dat de overheid voortdurend de grenzen van haar taken en mogelijkheden in het oog houdt en – in verband hiermee – tevens recht doet aan de eigen verantwoordelijkheden van burgers en samenlevingsverbanden. Oneigenlijke taken moeten worden afgestoten (privatisering) en bij de uitoefening van echte overheidstaken dient ondoelmatigheid te worden bestreden en efficiency nagestreefd. Daarnaast moet aandacht gegeven worden aan verantwoorde mogelijkheden tot deregulering. Voorts dient de uitvoering van het openbaar bestuur zo dicht mogelijk bij de burger te worden gelegd. Dit bevordert zowel de effectiviteit van het bestuur als de herkenbaarheid ervan voor de burger. In het op dit doel gerichte proces van decentralisatie mag tussen de gemeenten in beginsel geen onderscheid naar grootte worden gemaakt.

Processen van bestuurlijke vernieuwing en (re)organisatie van het binnenlands bestuur worden getoetst op fundamentele noties als de achterliggende visie op de bron en de aard van het overheidsgezag, de continuïteit van het bestuur, verantwoordelijk burgerschap en de doorzichtigheid en toegankelijkheid van de bestuurlijke organisatie.

Concentratie van macht vergroot het risico van machtsmisbruik. Daarom moet de rechterlijke macht onafhankelijk blijven van wetgeving en uitvoering. Hoewel ook wetgevende en uitvoerende macht duidelijk onderscheiden moeten blijven, behoort de uitvoerbaarheid bij het ontwerpen van wetten nadrukkelijk meegewogen te worden.

Rechtsorde

Een centrale overheidstaak is de handhaving van de openbare orde en veiligheid. Gezien de gebrokenheid van de samenleving sinds de zondeval zijn politie en justitie noodzakelijk voor bescherming van de rechtsorde. Daarbij is de overheid gelegitimeerd genormeerde vormen van geweld te gebruiken. Zij draagt 'het zwaard' niet tevergeefs. Met de van God ontvangen rechtsmacht ordent de overheid de samenleving door wetgeving, die op basis van bijbelse normen gestalte geeft aan de publieke gerechtigheid. De rechtsorde is een elementaire uiting van gerechtigheid en beschaving. Gerechtigheid is geen afgeleide van de volkswil, maar een voorwaarde voor het bestaan van een volk: zij is funderend. De rechtsorde in een staat is de vormgeving aan de gerechtigheidsnorm en reguleert als zodanig de

samenleving, bedwingt de 'ongebondenheid' en beschermt de zwakken. Zo worden in de rechtsstaat de voorwaarden geschapen waaronder elke burger zijn van God ontvangen roeping kan vervullen. Naleving van de wetten is van wezenlijk belang voor de handhaving van gezag en rechtsorde. De wetgever is gehouden leemten in de wetgeving zo veel mogelijk te voorkomen, dan wel zo snel mogelijk te dichten; voorkomen moet worden dat dit aan de rechterlijke macht wordt overgelaten.

De belangrijke taak van de politie vereist voldoende capaciteit en een goede psychische en materiële toerusting.

Om de burgers tegen machtsmisbruik en willekeur te beschermen is een goed stelsel van rechtsbescherming tegen onrechtmatig overheidsoptreden noodzakelijk. Daartoe dienen onder meer onverkorte handhaving van de klassieke grondrechten, een toegankelijke rechterlijke macht en – waar nodig – beschikbaarheid van rechtsbijstand.

Publieke ongerechtigheid bestrijden

Strafrechtspleging dient een drievoudig doel: vergelding voor begaan onrecht, opvoeding van de overtreder en bescherming van de maatschappij. Criminaliteitsbestrijding verdient een hoge prioriteit, omdat de misdaad een directe bedreiging van de rechtsstaat inhoudt. De overheid vervult de voorwaarden voor snelle en passende tenuitvoerlegging van gevangenis- en andere straffen om te voorkomen dat deze aan waarde inboeten.

De wetgeving waarborgt de volledige bescherming van het leven van mensen vanaf de bevruchting tot het natuurlijke levenseinde. Opzettelijk doden van een mens (inclusief een menselijke vrucht) is een misdrijf, dat niet ongestraft mag blijven; abortus provocatus is alleen aanvaardbaar op grond van de vitale indicatie.

Er behoort een duidelijk en adequaat beleid tot handhaving en bevordering van de openbare eerbaarheid en de goede zeden te worden gevoerd. Schendingen van de openbare eerbaarheid, zoals prostitutie en pornografie, zijn in strijd met bijbelse normen en de menselijke waardigheid. Naast de bestrijding van deze en andere publieke gedragingen die in strijd met de openbare eerbaarheid en goede zeden zijn, behoren uit volksgezondheidsoverwegingen toezicht op en begeleiding van risicogroepen tot de roeping van de overheid. Zij ziet er op toe dat in de media de grenzen van de wet en de goede zeden in acht worden genomen.

C. Onderwijs, welzijn en cultuur

Onderwijs

Ouders dragen de eerste verantwoordelijkheid voor het onderwijs aan hun kinderen. In de Bijbel wordt daar op vele plaatsen op gewezen, waarbij de nadruk ligt op het opvoeden en (doen) onderwijzen 'in de vreze des Heren' (Exodus 12:26, Deuteronomium 4:9-10, Jozua 4:6 en 21, Spreuken 1:8, Efeziërs 6:1-4, 1 Timotheüs 5:3). Het Nederlandse onderwijsstelsel, waarvan de vrijheid van onderwijs - omvattende de vrijheid van stichting, richting en inrichting - de kern vormt, maakt het mogelijk dat het onderwijs op school aansluit op de opvoeding thuis. Onverkorte waarborging van de vrijheid van onderwijs en de financiële gelijkberechtiging van openbaar en bijzonder onderwijs behoort in dit licht uitgangspunt van het onderwijsbeleid te zijn. Het is van groot belang dat onderwijs op levensbeschouwelijke basis in alle fasen en sectoren van het onderwijs gestalte kan krijgen. Voor wat betreft de onderwijsverzorging dient de vrijheid van inrichting te worden gehonoreerd door het voortbestaan en adequaat functioneren van landelijk werkende schoolbegeleidingsdiensten op levensbeschouwelijke grondslag mogelijk te maken.

De overheid dient zich te onthouden van - directe en indirecte - aantasting van de eigen verantwoordelijkheid van besturen van instellingen voor bijzonder onderwijs ten aanzien van identiteit, inhoud en kwaliteit van het onderwijs, personeelsbeleid, keuze van de leermiddelen en zaken als medezeggenschap en inspraak.

Voor wat betreft het openbaar onderwijs moet de overheid erop toezien dat geen bevoordeling van enige godsdienstige overtuiging of levensbeschouwing plaats vindt.

De in hoofdstuk 2 geboden schets van de cultuurproblemen van onze tijd maakt duidelijk dat het dringend noodzakelijk is dat ook in het onderwijs een bijstelling plaats vindt van de richting waarin het onderwijs zich ontwikkelt. De overheid kan hierin door middel van wetgeving een stimulerende rol spelen, waarbij o.a. de gangbare nadruk op schaalvergroting en uniformering wordt teruggedrongen. Met betrekking tot het beroepsonderwijs verdienen naast de technische beroepen de verzorgende en ambachtelijke beroepen meer aandacht en stimulansen. In het algemeen zou op het terrein van het onderwijsbeleid een verschuiving van de gerichtheid op economische arbeidsproductiviteit naar arbeid ten dienste van de kwaliteit van de samenleving moeten worden nagestreefd.

Zorg voor de kwetsbaren

Een belangrijk aspect van de publieke gerechtigheid – en daarmee dus een wezenlijke taak voor de overheid – is de zorg voor de zwakken en de kwetsbaren in de samenleving. Daarbij gaat het speciaal om het treffen van voorzieningen voor die burgers die zelf niet of onvoldoende in staat zijn aan de primaire eigen verantwoordelijkheid voor eigen en onderlinge gezondheid en welzijn gestalte te geven.

Deze benadering vanuit de gedachte van de onderscheiden ambten en verantwoordelijkheden vinden we duidelijk in het welzijnsbeleid, m.n. de jeugdhulpverlening en het ouderenbeleid: de overheid schept de noodzakelijke randvoorwaarden voor het particulier initiatief; waar dit tekort schiet of dreigt te ontsporen, is de overheid tot optreden geroepen. Zo heeft zij b.v. de plicht de geestelijke en lichamelijke gezondheid van kinderen en jongeren te beschermen wanneer in de opvoeding misbruik van het ouderlijk gezag wordt gemaakt. Andere kwetsbare groepen die aanspraak mogen maken op zorg en bescherming van overheidswege, zijn de gehandicapten, de ernstig zieken, de zwerfjongeren, de verslaafden en de dak- en thuislozen.

Bijzondere aandacht van de overheid is voorts nodig voor de grote en nog steeds groeiende groep vreemdelingen in ons land. Er is een bijbelse plicht tot herbergzaamheid en zorg voor vluchtelingen en asielzoekers (o.a. Leviticus 19:33–34 en 25:35); een humane en rechtvaardige behandeling en heldere criteria behoren de uitgangspunten van het toelatingsbeleid te vormen. Integratie van allochtone ingezetenen dient te worden bevorderd, waarbij naturalisatie de aangewezen weg is om staatsburger in volle rechten te worden.

Cultuur en media

Het cultuurbeleid van de overheid dient gericht te zijn op de instandhouding van ons cultureel erfgoed in de ruimste zin van het woord. Met het oog daarop zal het overheidsbeleid zich moeten richten op het scheppen van gunstige voorwaarden voor het ontplooiën van culturele activiteiten, het behoud van culturele voorzieningen en cultuurgoederen en het bevorderen van de toegankelijkheid en de spreiding daarvan.

Ten aanzien van een verantwoorde ontplooiing van kunst en cultuur heeft de overheid vanuit haar eigen verantwoordelijkheid de plicht cultuuruitingen tegen te gaan waarin Gods naam en eer publiekelijk worden gelasterd of die in strijd zijn met elementaire normen van fatsoen, de openbare eerbaarheid of de goede zeden.

De informatiemedia en in het bijzonder de massamedia vormen een belangrijk element van onze cultuur. Enerzijds zijn ze een manifestatie van de

cultuur en van wat daarin leeft, anderzijds oefenen ze ook duidelijk invloed uit op het culturele leven en de publieke opinie. Doordat de media per definitie een selectieve presentatie van gebeurtenissen en ontwikkelingen in de samenleving geven, werken zij als een vergrootglas waardoor de 'consument' de samenleving bekijkt. Met name bij de televisie wordt evenwel - ten onrechte - de suggestie gewekt dat het gebodene een hoog 'waarheidsgehalte' heeft. Een ander in het oog springend aspect van de massamedia - en opnieuw speelt dit vooral sterk bij de televisie - is het amusementskarakter ervan en het overheersende consumentisme, niet in de laatste plaats via de reclames. De consument wordt trefzeker aangesproken op ondeugden als materialisme en hedonisme en via de media voorzien van brood en spelen. De nieuwsvoorziening heeft een hoge vlucht genomen, zodat een razendsnelle en brede berichtgeving over ontwikkelingen wereldwijd tot de mogelijkheden behoort; tegenover deze positief te waarderen ontwikkeling staat evenwel het gegeven dat door de media niet zelden vooral wordt ingespeeld op de sensatiezucht van het publiek

Een belangrijke conclusie van het voorgaande is dat de activiteiten van de massamedia aan bepaalde ethische criteria behoren te voldoen. Hier ligt een belangrijke taak voor de overheid: het stellen van regels en normen, maar niet minder het handhaven ervan. Daarnaast is het zaak dat de overheid zich sterk maakt voor het handhaven van een publiek omroepbestel, waarin de verschillende levensbeschouwelijke stromingen toegang hebben tot de massacommunicatiemediën.

Subsidiepolitiek

Tot het scheppen van randvoorwaarden, waardoor burgers en maatschappelijke organisaties (beter) in staat gesteld worden hun verantwoordelijkheden en taken gestalte te geven, kan ook het verlenen van subsidie aan het particulier initiatief behoren. Subsidiëring is echter vaak een gevolg van overspannen verwachtingen die burgers ten opzichte van de overheid hebben op het terrein van allerlei voorzieningen, met name op de gebieden van welzijn (sociaal-culturele voorzieningen als jongerenwerk, buurtwerk, ouderenzorg e.d.) en cultuur. De eigen verantwoordelijkheden van overheid en burgers zullen daarom voortdurend tegen elkaar moeten worden afgewogen. Als gevolg van het ontbreken van een dergelijke afweging is subsidiëring van tal van voorzieningen in veel gevallen steeds omvangrijker geworden. De groei van het aantal en de omvang van subsidies heeft het verval en de 'verschrompeling' van de samenleving bevorderd, doordat burgers en organisaties hun taken en verantwoordelijkheden afwentelen op de overheid.

Ingeval de overheid besluit tot subsidiëring, zal zij zich moeten beperken tot stimulering en activering van burgers en hun organisaties door het verschaffen van ontbrekende (financiële) middelen. Subsidies dienen dan ook aanvullend te zijn op eigen bijdragen en zoveel mogelijk een tijdelijk karakter te dragen.

De overheid mag de zelfstandigheid van de gesubsidieerde organisatie niet aantasten en dient zich terughoudend op te stellen ten aanzien van de bestuursvorm, de werkwijze en samenwerkingsverbanden van instanties. Wel kunnen voorwaarden worden gesteld ten aanzien van financiële verantwoording en doelmatigheid.

De gesubsidieerde voorzieningen en activiteiten mogen niet in strijd zijn met bijbelse normen en waarden of met de openbare orde en de goede zeden. Subsidiëring van religieuze activiteiten behoort in beginsel niet tot de taak van de overheid.

D. Financieel en sociaal-economisch beleid

Belastingen en overheidsfinanciën

Voor een goede uitvoering van haar taken dient de overheid belastingen en heffingen te eisen. Zowel de heffing als de besteding van gemeenschaps-gelden moeten voldoen aan de centrale norm van de publieke gerechtigheid; toepassing van profijtbeginsel en/of draagkrachtbeginsel kan daartoe bijdragen, doordat zij een verband leggen tussen de verleende overheidsdiensten en een rechtvaardige verdeling van lasten.

De belastingwetgeving moet:

- de unieke plaats van het huwelijk erkennen en honoreren;
- het gezamenlijke inkomen van de leden van een huishouding als maatstaf voor loon- en inkomstenbelasting hanteren;
- tweeverdieners zwaarder belasten dan gezinnen met één kostwinner.

De belastingheffing behoort in beginsel niet te worden ingezet voor neven-doeleinden, zoals inkomensherverdeling en indirecte subsidiëring.

Het ontduiken van fiscale verplichtingen vormt een groot publiek onrecht, dat met wetgevende en uitvoerende maatregelen bestreden moet worden.

De overheid dient zich een goed rentmeester over ons nationale bezit en inkomen te betonen. De staatshuishouding dient op orde te zijn in het belang van de hele samenleving. Daartoe voert de overheid een algemeen financieel-economisch beleid dat onder meer als doelstelling heeft het bevorderen van stabiele prijzen, een lage rentestand en het voorkomen van inflatie.

Een structureel financieringstekort is principieel verwerpelijk, omdat hiermee de lasten naar de toekomst worden verschoven. De collectieve lastendruk moet worden begrensd om burgers en bedrijven niet te veel te belemmeren in hun eigen verantwoordelijkheid. Als moet worden gekozen tussen tekortreductie en lastenverlichting verdient de eerste prioriteit. Beide doeleinden zijn gediend bij het achterblijven van de overheidsuitgaven bij de groei van het nationale inkomen.

Het is uit het oogpunt van verantwoord financieel rentmeesterschap ongewenst dat vrijwel het totale bedrag van de overheidsuitgaven meerjarig vast ligt. Een substantieel deel van de rijksbegroting moet daarom jaarlijks reëel beïnvloedbaar zijn door de afweging of bepaalde activiteiten al dan niet door de overheid dienen te worden verricht dan wel gefinancierd. Het 'rondpompen' van geldmiddelen door de overheid is ongewenst, zowel vanwege de kosten en de fraude die het tot gevolg heeft, als vanwege de ondoorzichtigheid van de inkomensverdeling. Daarom dienen zoveel

mogelijk belastingen en subsidies te worden uitgeruild.

Sociaal-economisch beleid

In het kader van een verantwoord sociaal-economisch beleid bevordert de overheid een stabiele economische ontwikkeling, voldoende werkgelegenheid en een rechtvaardige inkomensverdeling. Hoewel de economie in hoge mate afhankelijk is van de markt, heeft de overheid de taak stimulerend en corrigerend of aanvullend op te treden: de 'begeleide economie'. Handel en bedrijvigheid krijgen ruimte voor ontplooiing binnen de kaders van publieke gerechtigheid. Hierbij staat centraal ieders roeping als een goed rentmeester om te gaan met geld en goed, met inbegrip van natuur en milieu als geschapen werkelijkheid.

Om ieder in staat te stellen invulling te geven aan zijn door God geschonken verantwoordelijkheid in en voor de samenleving, bewaakt de overheid de werkgelegenheid. Zij richt zich daarin op een rechtvaardige verdeling van het betaalde werk over alle huishoudens. Bij de bestrijding van de werkloosheid schenkt zij bijzondere aandacht aan het feit dat als gevolg van onze dynamische, hoog-technologische cultuur de werkloosheid voor een belangrijk deel niet conjunctureel, maar structureel van aard is. Daarnaast dient overigens de aandacht voor en waardering van niet-betaalde arbeid te worden bevorderd. Door eigen investeringen kan zij arbeidsplaatsen scheppen of behouden. Uit rechtvaardigheidsoverwegingen dient er een algemene sociale dienstplicht, waaronder voor jongens begrepen de militaire dienstplicht, te worden ingesteld. In het personeelsbeleid van de overheid verdienen kostwinners de voorkeur; zwakke groepen, met name gehandicapten, krijgen speciale aandacht. Vrouwen en mannen dienen gelijke kansen te hebben; een specifiek vrouwen-emancipatiebeleid behoort evenwel niet tot de taak van de overheid.

De overheid behoort te zorgen voor voldoende en toereikende sociale voorzieningen in gevallen waarin het niet (meer) mogelijk is door arbeid een inkomen te verwerven. Dat laat onverlet dat ook in de sociale zekerheid dient te worden uitgegaan van de eigen verantwoordelijkheid van ieder mens voor zijn levensonderhoud; om die reden moet het sociale-zekerheidsstelsel optimaal ruimte bieden aan het particulier initiatief op dit terrein.

De loonontwikkeling is primair een verantwoordelijkheid van werkgevers en werknemers; overleg over de arbeidsvoorwaarden vindt zoveel mogelijk per onderneming dan wel op decentraal niveau plaats. Wanneer de uitkomsten echter in strijd zijn met de norm van de publieke gerechtigheid, dient de overheid corrigerend op te treden.

E. Buitenlands en veiligheidsbeleid

Buitenlands beleid

Het buitenlandse beleid behoort erop gericht te zijn de publieke gerechtigheid in de internationale betrekkingen tussen volkeren te dienen. In het besef van de gebrokenheid van deze wereld, waarin groepen van mensen over anderen willen heersen en elkaar moeilijk verdragen, dient gezocht te worden naar vreedzame en rechtvaardige verhoudingen. In beginsel hebben bevolkingsgroepen met een eigen cultuur en historie recht op (erkenning van) een zekere zelfstandigheid. Ons land als kleine staat beseft vanuit de eigen ontstaansgeschiedenis zeer goed het verlangen dat vele volken hebben naar soevereiniteit, maar volledige zelfstandigheid en onafhankelijkheid zijn zelfs voor gevestigde staten een betrekkelijk gegeven. Binnen de internationale volkerengemeenschap zijn solidariteit en verdraagzaamheid jegens minderheden dan ook zeer noodzakelijk. Het behoort tot de taak van de overheid in de internationale verhoudingen regeringen op te roepen tot inachtneming en waarborging van fundamentele mensenrechten als de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging; dit geldt niet in de laatste plaats de positie van christelijke minderheden temidden van anderen culturen en godsdiensten.

Grote terughoudendheid dient betracht te worden bij het ingrijpen in de interne aangelegenheden van een land. Structurele en/of gewelddadige schendingen van fundamentele mensenrechten kunnen niettemin aanleiding zijn voor gericht optreden, bij voorkeur in het kader van internationale bondgenootschappen (Verenigde Naties, NAVO).

In de relaties die Nederland onderhoudt met andere landen en volkeren hebben wij vanuit een speciale verbondenheid, bijv. op grond van historische en culturele banden, bijzondere verplichtingen ten opzichte van in ieder geval Israël, Indonesië, de Molukkers en Papoea's, Suriname en Zuid-Afrika.

Internationale samenwerking

Het internationale samenwerkingsverband van de Verenigde Naties moet worden gezien als een forum, waar vertegenwoordigers van regeringen elkaar kunnen ontmoeten en zich kunnen uitspreken, ten dienste van de publieke gerechtigheid in de volkerengemeenschap. Alle activiteiten van de VN-organen dienen hierop gericht te zijn en zij mogen niet misbruikt worden door verpolitiserings door (een groep van) landen.

De Europese Unie is een nuttig samenwerkingsverband, waardoor in Europa

een vreedzame en – in verschillende mate – welvarende ontwikkeling van de lidstaten mogelijk is gebleken. De Europese samenwerking mag daarom niet exclusief toegankelijk zijn voor een beperkt aantal (West-) Europese landen. Aangezien verdere verdieping van de Unie de kloof tussen Oost- en West-Europa alleen maar vergroot, dient voorrang te worden gegeven aan verbreding. Binnen de Europese Unie dient recht te worden gedaan aan de culturele verscheidenheid tussen de lidstaten. Belangrijk uitgangspunt bij de vormgeving van de samenwerking met andere EU-lidstaten is dan ook dat Nederland een soevereine staat onder het Huis van Oranje moet blijven, met behoud van eigen cultuur en nationaal bestel en verworvenheden als vrijheid van onderwijs en het sociale zekerheidsstelsel. Daartoe dient het intergouvernementele karakter van de Unie behouden te blijven. Voorts behoort de democratische controle langs de weg van de nationale parlementen te worden versterkt. Verdere uitbreiding van de werkingssfeer van het EG-Verdrag en verruiming van bevoegdheden van EU-instellingen worden afgewezen.

Ontwikkelingssamenwerking

De zeer ongelijke welvaartsverdeling tussen landen in Noord en Zuid, Oost en West, soms op slechts enkele honderden kilometers afstand, legt een zware druk op de onderlinge relaties. Terwille van de publieke gerechtigheid in de internationale volkerengemeenschap dient een krachtig beleid gevoerd te worden, gericht op het verkleinen van deze verschillen. Voor de Midden- en Oosteuropese landen betekent dit eerst en vooral het aangaan van intensieve relaties op alle niveaus en actieve ondersteuning van de vorming van nieuwe binnenlandse structuren. Voor de derde-wereldlanden betekent dit meer dan ooit het bevorderen van hun zelfstandigheid, o.a. door schuldenverlichting en uitbreiding van (structurele) ontwikkelings-samenwerking, 'eerlijke' prijsvorming in handelsrelaties en ondersteuning bij de interne ontwikkeling, waarbij speciale aandacht wordt gegeven aan onderwijs en (landbouw)voorlichting. Bestrijding van het hongerprobleem verdient de hoogste prioriteit.

Het is van het grootste belang waar mogelijk ontwikkelingssamenwerking gepaard te doen gaan met de verkondiging van het heilbrengende en perspectiefbiedende Evangelie van Jezus Christus. Voor de christelijke politiek is een omvattende benadering in deze zin essentieel. In dit licht vervullen christelijke particuliere organisaties een essentiële rol; het verdient dan ook aanbeveling een substantieel deel van de overheidsgelden voor ontwikkelingssamenwerking langs deze weg te besteden.

Het mag intussen niet verbazen dat het hoge Westerse welvaartspeil vele

'economische vluchtelingen' heeft aangetrokken en nog altijd aantrekt. Deze stroom van vluchtelingen kan het beste worden tegengegaan langs de weg van structurele en effectieve ontwikkelingssamenwerking. Ontwikkelings-samenwerking is een geëigend middel om in de landen van herkomst met financiële steun van de rijke landen aan een rechtvaardige maatschappelijke ontwikkeling te werken.

Vrede en veiligheid

De overheid is gehouden alles te doen wat in haar vermogen ligt om de vrede en veiligheid van het land te waarborgen, opdat de burgers zich ongestoord kunnen wijden aan hun ambten en verantwoordelijkheden. De overheid draagt ook naar buiten toe het zwaard niet tevergeefs. Dit betekent dat Nederland moet beschikken over een goed uitgeruste krijgsmacht ter bescherming van de landsgrenzen. Daartoe dient de militaire dienstplicht te worden gehandhaafd; deze wordt gekoppeld aan een algemene sociale dienstplicht voor jongeren.

De prijs van vrijheid, vrede en veiligheid is hoog en dient bij voortduur als zodanig gewaardeerd te worden. Ontwikkelingen die deze waarden bedreigen moeten dan ook nauwlettend worden gevolgd en zo mogelijk op vreedzame wijze gekeerd.

Aangezien ons land klein is temidden van de internationale volkerengemeenschap en zeer open relaties onderhoudt, is het noodzakelijk bondgenootschappen aan te gaan om blijvende vrede en veiligheid te bewerken. Vanuit de visie van een ondeelbare transatlantische veiligheid is de NAVO daartoe aangewezen. Uitbreiding van het bondgenootschap met andere Europese volken is van belang. Een exclusief militair bondgenootschap binnen (West)-Europa past niet in deze visie. Als keerzijde van het aangewezen zijn op bondgenootschappelijke verdediging, is Nederland gehouden zonodig op loyale wijze een bijdrage te leveren aan operaties in NAVO- en VN-verband. Het menselijk kunnen op het gebied van wapenning - en daarmee de vernietiging van de medemens - is schijnbaar onbegrensd. Vanuit het principe dat ook de zwaarmacht van de overheden genormeerd is, moet er gestreefd worden naar internationale afspraken ter beteugeling en terugdringing van atomaire, biologische en chemische wapensystemen, die met hun gigantische vernietigende krachten Gods schepping onherstelbaar zouden kunnen verwoesten.

Temidden van deze dreigingen belijdt de christelijke politiek het koningschap van Christus en de zekere komst van Zijn Rijk. Het is dit perspectief dat inspirerend en richtinggevend behoort te zijn, ook voor de buitenlandse politiek.

